

TRADHISI KIRAB BANCAK DHOYOK ING DESA SUKOREJO KULON KECAMATAN KALIDAWIR KABUPATEN TULUNGAGUNG (TINTINGAN FOLKLOR)

Bagas Septa Dwi Saputra, Yohan Susilo

S1 Pendhidhikan Basa lan Sastra Jawa, Universitas Negeri Surabaya, Indonesia

bagassepta35@gmail.com , yohansusilo@unesa.ac.id

Abstrak

Tradisi Kirab Bancak Dhoyok di Kali Reca dan Sumber Tirta Beji merupakan folklor semi lisan dari Kabupaten Tulungagung yang dilaksanakan setiap bulan Sura. Penelitian ini menggunakan metode deskriptif kualitatif untuk mengkaji enam aspek: awal mula tradisi, tata cara pelaksanaan, bentuk dan makna ritual, tujuan, perubahan, serta upaya pelestarian. Tradisi ini telah ada sejak zaman Mbah Mangun dengan tujuan membersihkan desa dan menghormati pepunden. Pelaksanaannya terbagi menjadi titi siyaga (musyawarah dan persiapan), titi laksana (pembakaran kemenyan, pemberian sesaji, kirab budaya, dan pentas), serta titi wasana (bersih-bersih). Ubarampe yang digunakan meliputi pisang, telur, bunga setaman, bumbon dapur, daun suruh, parfum, dan kelapa. Tradisi ini berfungsi meningkatkan kedekatan antarwarga, cerminan masyarakat, sarana pembelajaran, dan hiburan. Data diperoleh melalui wawancara, observasi, dan dokumentasi di Desa Sukorejo Kulon, Kecamatan Kalidawir.

Kata Kunci : Folklor Semi Lisan, Tradisi Kirab, Kali Reca, Sumber Beji

Abstract

The Kirab Bancak Dhoyok Tradition at Kali Reca and Sumber Tirta Beji represents semi-oral folklore from Tulungagung Regency, performed annually during Sura month. This qualitative descriptive study examines six aspects: origins, procedures, ritual forms and meanings, purposes, changes, and preservation efforts. The tradition dates back to Mbah Mangun's era, aimed at village purification and honoring ancestral spirits (pepunden). Implementation comprises three stages: titi siyaga (deliberation and preparation), titi laksana (incense burning, offerings, cultural procession, and performances), and titi wasana (*cleanup*). Ritual offerings include bananas, eggs, flower arrangements, kitchen spices, betel leaves, perfume, and coconuts. This tradition strengthens community bonds, reflects societal values, serves educational purposes, and provides entertainment. Data were collected through interviews, observation, and

Article History

Received: Januari 2026

Reviewed: Januari 2026

Published: Januari 2026

Plagirism Checker: No
235.223.443

Copyright : Author

Publish by : Argopuro

This work is licensed under
a [Creative Commons
Attribution-NonCommercial
4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

documentation in Sukorejo Kulon Village, Kalidawir District. The research also discusses transformations and preservation strategies based on informant interviews.

Keywords : Semi-Oral Folklore, Parade Tradition, Kali Reca, Sumber Beji

Pendahuluan

Indonesia yaiku salah sawijine negara kang dumadi saka sakehing pulo. Saben pulo lumrahe uga ana suku kang nduweni adat lan pranatan beda-beda antarane suku siji lan suku liyane. Salah sawijine suku kang akeh panyengkuyunge yaiku Suku Jawa. Masarakat Jawa minangka salah sawijine pendhudhuk sing cacache paling akeh lan ora diweruhi pira jumlahe (Aliffuddin dan Setyawan B. W. 2021:34). Suku Jawa yaiku pawongan kang manggon lan nglaksanani panguripane ana ing pulo Jawa. Suku Jawa nduweni maneka warna kabudayan kang wis diwarisake dening leluhur marang generasi sabanjure. Suku Jawa uga isih pracaya lan taat marang aturan-aturan, norma, lan sapanunggale kang wis ana turun saka leluhur. Miturut Hartika (2010) ngandharake yen masarakat Jawa bisa diarani masarakat paling akeh cacache masarakat sing ana ing Indonesia, masarakat Jawa minangka masarakat paling gedhe kang isih ngugemi kabudayan Islam ing dhaerah pesisir, lan kabudayan Hindu. Miturut Koentjaraningrat (1984:322) ngandharake yen dhaerah kabudayan kuwi amba, yaiku nyakup bagiyen tengah lan etan saka Pulo Jawa. Saka kuwi ana dhaerah-dhaerah kang kanthi kolektip asring diarani dhaerah “Kejawen”. Kabudayan kang ana, lumrahe tetep dilestarekake wiwit jaman biyen nganti jaman saiki. Nanging uga ana kabudayan kang wis ora lestari ing jaman saiki. Tuladhane kabudayan kang isih lestari bisa awujud upacara-upacara dhaerah, panganan khas dhaerah, busana adat dhaerah, lan sapanunggalane. Masarakat ing dhaerah Jawa iki ora bisa uwal saka kabudayan, amarga kabudayan kasebut ana sambung rapete karo panguripan ing sabendinane.

Miturut Koentjaraningrat (2008:110) kelompok pawongan kang nglakoni adat tradhisi isih ana sambung rakete ing sakupenge masarakat yaiku pangerten masarakat. Ana ing tradhisi, masarakat minangka panyengkuyung utama sajrone kabudayan kang ancane nglestarekake kabudayan. Kabudayan ing nuswantara kaperang dadi telung perangan, yaiku (1) Kabudayan Lokal, (2) Kabudayan Dhaerah, (3) Kabudayan Nasional. Manungsa minangka makhluk kabudayan amarga panguripane manungsa ora bisa uwal saka nilai kabudayan kaperang dadi telung wujud yaiku (1) Wujud kabudayan yaiku kumpulan gagasan, nilai, norma lan aturan, (2) Wujud kabudayan yaiku aktivitas lan tumindake manungsa ing masarakat, lan (3) Wujud kabudayan minangka asil kreasi manungsa andharane (Koentjaraningrat, 2008:190). Miturut Sukarman (2006:33) ngandharake ngenani kabudayan yaiku asil saka ngolah nalar utawa pikirane manungsa kanggo nggayuh kasampurnaning ngaurip.

Tulungagung minangka salah sawijine kabupaten kang manggon ing Suku Jawa. Senadyan Kabupaten Tulungagung iki kutha cilik, nanging kutha iki endah lan narik kawigaten. Kabupaten Tulungagung manggon ana ing Jawa Wetan sisih kidul. Kabupaten Tulungagung uga nduweni maneka warna kabudayan, wiwit saka panganan khas, upacara adat, kesenian rakyat, lan sapanunggalane. Ing Kabupaten Tulungagung uga akeh papan wisata kang nduweni potensi gedhe lan akeh objek kang asipat khas. Saliyane papan wisata, ing Kabupaten Tulungagung iki ana akeh banget panggonan-panggonan kang dianggep sakral dening masarakat sakupenge. Kajaba iku, ing Kabupaten Tulungagung ana upacara adat kang ancane gawe nyuwun pangarepan tartamtu marang Gusti. Tuladhane ana Tari Tiban kang ancane nyuwun udan, biasane tarian khas iki dilaksanani nalika mangsa ketiga dawa. Saliyane kuwi isih akeh tradhisi liya kang nduweni pangajab beda-beda, kayata tradhisi kang dilaksanani minangka rasa sokur marang Gusti lan ngormati pepundhen kang manggon ana ing dhaerah kasebut kaya dene

Tradhisi Kirab Bancak Dhoyok kang arep diteliti ing panliten iki. Salah sawijine bagean saka tradhisi lan kabudayan kuwi mau yaiku folklor.

Folklor yaiku salah sawijine ilmu kang nyinaoni bab kabudayan lan tradhisi kang ana ing bebrayan. Folklor minangka kabudayan kang diwarisake dening leluhur marang turunane kanthi cara tradhisional lan ana uga kang nggunakake kanthi diowahi, kanthi cara lesan lan dibarengi karo obahing awak. Miturut Endaswara (2009:29-30) urip minangka seni. Ana ing antarane seni yaiku folklor. Dadi, nyinadudui folklor uga bisa nikmati urip lan kaendahan. Kajaba iku, kang nuwuhake kaendahan folklor yaiku panganan, akeh aran panganan kang nduweni kisah estetis. Saben dhaerah lumrahe nduweni folklor kang asipat khas. Tuladhane folklor kang asipat khas yaiku bathik, kisah, teka-teki, lan sapanunggalane. Folklor umume kaperang dadi 3 yaiku folklor lesan, folklor setengah lesan, lan folklor ora lesan. Kang bakal dirembug ing panliten iki yaiku folklor setengah lesan.

Folklor setengah lesan iki asring diarani turunan, tegese pakulinan kang diwarisake dening leluhur marang generasi sabanjure awujud cecaturan kang dilaksanakake lumantar kagiyatan. Kaya dene tradhisi kang narik kawigaten lan arep diandharake ing panliten iki yaiku Tradhisi Kirab Bancak Dhoyok ing Desa Sukorejo Kulon Kecamatan Kalidawir Kabupaten Tulungagung. Tradhisi menika dilaksanani setahun sapisan ing sasi sura. Tradhisi Kirab Bancak Dhoyok (sabanjure dicekak TKBD) iki dilaksanakake ana ing rong panggonan yaiku Kali Reca lan Sumber Tirta Mbeji, Desa Sukorejo Kulon, Kecamatan Kalidawir, Kabupaten Tulungagung. Desa Sukorejo Kulon menika salah satunggale desa kang isih percaya kaliyan kapitayan rakyat lan percaya tumrap anane leluhur desa (pepundhen). Anane dipunlaksanani tradhisi kuwi minangka rasa sokur dening Gusti lumantar leluhur desa awit rejeki kang wis dipunparingi lan ngormati pepundhen kang babat desa kasebut. TKBD iki wis ana suwe kurang luwih awit taun 1948-an nganti saiki isih dilaksanakake dening masarakat. TKBD ing Kali Reca lan Sumber Tirta Beji durung nate diteliti nanging ing Kabupaten Tulungagung uga ana tradhisi kang saemper yaiku Tradhisi Methik Pari. Kang bedakake antarane TKBD kalihan Tradhisi Methik Pari yaiku yen TKBD minangka rasa sokur awit rejeki kang wis dipunparingi dening Gusti, dene Tradhisi Methik Pari minangka rasa sokur awit sampun dipunparingi kalancaran anggone ngolah sawah lan nyuwun dipunparingi kalancaran malih anggone ngolah sawah sabanjure panen.

Saka andharan katrangan kang wis dijlentrehake, mula panliti iki uga bakal ngandharake kepriye titi siyaga, tata laku, makna ubarampe, piguna, owah-owahan, lan cara nglegantunaken. TKBD ing Kali Reca lan Sumber Tirta Beji dadi salah sawijine unsur kabudayan kang kalebu ing kajian folklor setengah lesan. Ing Kabupaten Tulungagung isih akeh folklor setengah lesan kang isih ngrembaka, salah sawijine yaiku TKBD ing Kali Reca lan Sumber Tirta Beji.

MÉTODE

Salah sawijine bab kang wigati sajrone panliten yaiku pamilihing metodhe sing trep karo panliten, amarga bisa ngasilake panliten kang becik lan nduweni pengaruh tumrap kalancaran anggone niti. Ana sajrone panliten ngenani TKBD ing Kali Reca lan Sumber Tirta Beji kang dilaksanakake ing Desa Sukorejo Kulon, Kecamatan Kalidawir, Kabupaten Tulungagung, ancangan kang digunakake yaiku dheskriptif kualitatif kang bakale ngandharake bab apa wae ngenani informasi sajrone TKBD lan uga digayutake kaliyan kahanan bebrayan saiki. Metodhe panliten dheskriptif kualitatif yaiku pendhekatan kang digunakake kanggo ngerteni fenomena sosial kanthi cara njlentrehake informasi kanthi banget, ngasilake dhata dheskriptif awujud tembung-tembung lan narasi kang bisa menehi pangerten kang luwih becik ngenani konteks lan makna sawijining prastawa.

Obyek lan papan panliten dadi salah sawijine bab kang kudu disiyapake kanthi satiti. Kang dadi objek sajrone panliten iki yaiku Kirab Bancak Dhoyok ing Kali Reca lan Sumber Tirta Beji, tradhisi kang wis ana awit jaman biyen lan kalebu salah sawijine tradhisi kang diwarisake leluhur kanthi turun tumurun lan tetep ngrembaka nganti jaman saiki. Papan panliten kang dipilih yaiku ing Desa Sukorejo Kulon, Kecamatan Kalidawir, Kabupaten

Tulungagung, kanthi wektu pelaksanaan saben taun nalika sasi Sura. Sumber dhata kang digunakake ana loro yaiku sumber dhata primer kang dipikolehi langsung saka informan kayata Bapak Sukemi minangka paraga 'Bancak Dhoyok', Bapak Said minangka juru kunci lan juru ujub, Bapak Jito minangka paraga "Klana", lan Bapak Lurah Musair, sarta sumber dhata sekunder kang arupa dhokumentasi, foto, video TKBD, lan buku-buku panyengkuyung.

Tata cara ngumpulake dhata sajrone panliten iki nggunakake telung teknik yaiku wawancara, observasi, lan dhokumentasi. Teknik wawancara dilaksanakake kanthi semi terstruktur kang asipat luwes lan longgar marang informan, observasi ditindakake kanthi mara langsung ing lapangan kanggo golek dhata, dene dhokumentasi digunakake kanggo njupuk foto lan video kagiyatan kang dianggep wigati. Instrumen panliten kang digunakake yaiku panliti dhewe, dhaptar pitakonan wawancara, lembar observasi, lan piranti pambiyantu kayata kamera, polpen lan buku, piranti rekam, laptop, lan surat ijin panliten. Teknik analisis dhata nggunakake telung cara yaiku teknik analisis dheskriptif, teknik analisis komparatif, lan teknik analisis isi. Keabsahan dhata diuji nganggo cara checking dhata lan triangulasi metodhe kanggo mastekake kabeneran dhata kang wis dipikolehi saka narasumber.

HASIL DAN PEMBAHASAN

1. Mula Bukane TKBD ing Desa Sukorejo Kulon Kecamatan Kalidawir Kabupaten Tulungagung

Saben adat tradhisi kang ngrembaka ing satengahe masarakat mesthi ana sing miwiti saengga bisa kedaden nganti jaman saiki. Lumrahe para sesepuh nganakake adat tradhisi kuwi mau ana tujuwan lan paedah kang gayut karo panguripane manungsa. TKBD kang kalaksanan ing Desa Sukorejo Kulon Kecamatan Kalidawir Kabupaten Tulungagung minangka salah sawijine tradhisi kang isih dilaksanani wiwit jaman biyen nganti saiki. Eksistensi tradhisi iki nuduhake yen masarakat lan pamarentah Desa Sukorejo Kulon isih nyengkuyung anane adat tradhisi kasebut. Tradhisi iki dilaksanakake ana ing rong panggonan yaiku Kali Reca lan Sumber Tirta Beji kang nduweni crita sejarah masing-masing.

Desa Sukorejo Kulon dumadi saka rong dhusun yaiku Sukorejo lan Kedungdowo. Miturut Bu Murtiah saka arsip Desa Sukorejo Kulon, jeneng Sukorejo dijupuk saka jeneng wit yaiku wit Suko amarga nalika isih alas akeh wit-witan Suko sing bisa dideleng saka wilayah sing cedhak karo dataran tinggi. Sing pertama ngresiki wilayah kasebut yaiku Pak Sodokromo sing uga menehi jeneng dhusun Sukorejo. Dene dhusun Kedungdowo dibabat dening Redjowidjojo ing taun 1825 lan dijenengi Kedungdowo amarga ana kolam sing dawa ing panggonan kasebut.

Miturut Bapak Jito, jeneng Desa Sukorejo Kulon uga ana sambung rapete karo kahanan dhaerah kasebut. Panjenengane njlentrehake wiwit Kedhung Gereng kang ana ing kali jurug, banjur ana Kedhung Keting sing kaline akeh iwake keting, lan Kedungdowo amarga kedhunge dawa. Jeneng Sukorejo kuwi mau saka crita yen jaman mbiyen dhaerahe kono isih rungkut lan akeh wit suko. Jeneng Sukorejo ditambahi "Kulon" amarga ing Kabupaten Tulungagung ana loro Desa Sukorejo, sing siji ana ing Kecamatan Rejotangan diarani Sukorejo Wetan cedhak perbatasan Kabupaten Blitar, dene sing ana ing Kecamatan Kalidawir diarani Sukorejo Kulon.

Miturut Bapak Said minangka juru kunci lan juru ujub, Kali Reca kuwi mbiyen diarani mangkono amarga ana reca kang cacahé ana 2 sing manggone ning kali. Neng kali kuwi mau uga ana pundhene, dadi karo masarakat setempat dianggep sakral lan kudu dihormati supaya warga sekitare tentrem. Kali Reca kuwi biyen awale mung arupa kalenan kang banyune saka Desa Manding utawa dhaerah nggunung nuju ing Desa Sukorejo Kulon banjur nuju ing Sumber Beji kanggo disalurake menyang para warga kanggo panguripan sabendina. Miturut Bapak Sukemi, ana versi liyane ngenani mula bukane Kali Reca. Panjenengane ngandharake yen biyen dhaerah kono diparingi udan deres kang suwi banget kang ndadekake dhaerah sakupenge banjir gedhe, mligine

dhaerah nggunung sakidule Desa Sukorejo Kulon. Banyu kang luber saka dhaerah nggunung akhire mudhun menyang dhaerah Desa Sukorejo Kulon liwat kali. Nalika banyu mili deres, ana reca kang cacahé 2 kuwi melu ketut mudhun lan nysang ing wit gedhe kang ana ing kali kasebut. Mula saka kedadeyan kuwi, kali kasebut diarani dadi Kali Reca. Saka kaloro andharan kasebut, bisa didudut yen Kali Reca dipercaya minangka panggonan sakral amarga ana pepundhen lan reca loro ing panggonan kasebut.

Miturut Bapak Jito, Sumber Beji kuwi mbiyen awale ana lemah embag utawa sumber banyu cilik trus suwi-suwi banyune tansaya melimpah utawa luber-luber lan mbentuk kaya-kaya rawa sing bisa digunakake warga setempat kanggo umbah-umbah, adus, lan ngedus ingon-ingon. Mulane wong-wong jaman mbiyen ngarani Mbah Rawa tumrap pundhen sing ana ing kono. Mbah Rawa kuwi manut crita dhemenane Bancak karo Dhoyok. Sumbere kuwi mau suwi-suwi mbentuk kaya kedhung utawa blumbangan mulane dijenengi beji. Miturut Bapak Said, ana crita liyane ngenani Sumber Beji. Biyen ana pasangan suami istri sing bojone lagi mbobot lan nyidam iwak. Wong lanang kuwi angon jaran kabehe 42 banjur ngekon perewange supaya njaga jarane nalika dheweke golek iwak. Nalika ditinggal, jarane sing 42 kuwi icul mlayu neng omah-omahe warga. Perewange kuwi nggoleki jarane lan satengahe perjalanan ketemu macan sing lagi nglimpruk. Perewange kuwi gelut karo macane lan menang. Jarane temu nanging ora jangkep, banjur digawa marani bos-e sing lagi golek iwak ing kali yaiku Sumber Beji kuwi.

Miturut Bapak Sukemi, ana jeneng-jenenge paraga ing crita kasebut. Jaran kuwi duweke Jaya Sengara sing diserahkan marang Patrajaya minangka abdi. Patrajaya nggoleki jarane sing ilang lan dicegat macan ing turut alas. Patrajaya omong karo macane lan dijak perang, akhire macane kalah. Patrajaya nemokake jarane nanging mung 2 cacahé banjur digawa mulih menyang panggoné Jaya Sengara kang lagi golek iwak ing kali. Jaya Sengara golek iwak badher bangsisik kencana cacahé 3 kanggo bojone sing lagi nyidam. Mula saka kuwi, Sumber Beji kuwi dipercaya dadi panggonan kang gawe Jayasengara golek iwak badher bangsisik kencana. Miturut Bapak Jito minangka putrane Mbah Mangun lan paraga Klana, TKBD sepisanan dumadi neng jamane Bapakne yaiku Mbah Mangun minangka Kepala Desa. Mbah Mangun nglumpukake bocah-bocah kang nduweni kabisan ing kesenian kanggo melu nyengkuyung kirab kasebut. Kirab Bancak Dhoyok ditujokake ing 2 panggonan yaiku Kali Reca lan Sumber Beji. Sepisanan neng Kali Reca banjur pindhane neng Belik Beji, lan setiap neng prapatan kadang-kadang pentas sedilut.

Miturut Bapak Musair minangka Kepala Desa, TKBD wis kalaksanan kanthi turun tumurun kang ana sambung rakete karo tradhisi lan dilaksanakake ing sasi Sura kanggo ngenalake lan nglestarekake kabudayan kang wis ana ing desa. Tradhisi kirab kasebut minangka panyuwunane Mbah Rawa sing mbaureksa banyu sumber lan karemenane Bancak lan Dhoyok. Tradhisi kirab dilaksanakake kanggo sarana supaya desane ayem, slamet, lan enggal diparingi udan nalika mangsa ketiga. Miturut Bapak Said minangka juru ujub lan juru kunci, TKBD biyen jenenge Ponoragan sing dieneke wiwit jamane lurah Pak Rakimin. Biyen Pak Rakimin ngajak warga masarakat kanggo ngadakne kirab kanggo ngormati leluhur karo nguri-uri budaya jawa. Tradhisi Ponoragan iki dianakne nalika Sasi Sura musim ketiga dawa, lan biyen urung sampek acarane bar wis mudhun udane. Saka saperangan andharan saka para narasumber, bisa didudut yen mula buka TKBD dumadi yaiku jaman biyen nalika Kepala Desane Mbah Rakimin kanggo bersih desa lan ngormati para leluhur.

Saka katelu andharan para informan, bisa didudut kepriye mula bukane TKBD kasebut. Adicara TKBD kawiwitan nalika jaman Lurah Mbah Rakimin kang nganakake kanggo cara bersih desa lan nyuwun udan amarga nalika Sasi Sura katepakan pas mangsa ketiga. Adicara TKBD dilaksanani uga kanggo ngormati para pundhen desa kaya

dene Mbah Rawa kang mbaureksa sumber banyu ana ing dhaerah Desa Sukorejo Kulon. Mbah Rawa kasebut manut critane demen kalihan paraga Bancak lan Dhoyok, mula tradhisi kirab kasebut nggunakake paraga Bancak lan Dhoyok. Kanthi cara nglaksanani TKBD, para warga uga bisa nglestarekake kabudayan-kabudayan kang ana ing Desa Sukorejo Kulon lan njaga supaya tradhisi kasebut tetep lestari turun tumurun wiwit jaman biyen nganti jaman saiki.

2. Tata Laku TKBD ing Desa Sukorejo Kulon Kecamatan Kalidawir Kabupaten Tulungagung

Ana ing sajrone kagiyatan tradhisi utawa kabudayan mesthi nduweni rantaman tata laku kang digunakake supaya tradhisi kasebut kalaksanan kanthi runtut lan bisa dilaksanani ing wektu sabanjure. Saben kagiyatan tradhisi nduweni tata laku kang ora padha antara siji lan liyane, kaya dene ana unen-unen "Desa mawa cara, Negara mawa tata" tegese saben-saben kelompok utawa desa nduweni cara, adat, pakulinan dhewe-dhewe. TKBD minangka tradhisi kang nduweni aturan utawa paugeran nalika dilaksanani. Tata laku sajrone nglaksanani TKBD ing Kali Reca lan Sumber Banyu Beji wis ana owah-owahan saka tata lakune nalika jaman biyen. Tata laku TKBD kang mesthi ditindakake bakal diandharake lumantar telung perangan yaiku Titi Siyaga, Titi Laksana, lan Titi Wasana. Kagiyatan tradhisi iki disengkuyung dening warga Desa Sukorejo Kulon Kecamatan Kalidawir Kabupaten Tulungagung.

Titi siyaga yaiku kalebu bagean wiwitan saka tata laku kang digunakake kanggo nyiapake apa wae kang dibutuhake nalika tradhisi kalaksanan. Kagiyatan kang paling wiwitan saka TKBD iki yaiku nindakake rembugan musyawarah antarane para panyengkuyung kagiyatan tradhisi. Kagiyatan rembugan iki dilaksanani dening Kepala Desa kang ngajak para pamong, masarakat lan para sesepuh desa kanggo nata kepriye kagiyatan tradhisi kasebut bakal dilaksanani nalika sasi Sura. Babagan kang perlu dirembug yaiku dina sing pas kanggo nggelar acara, nemtokake pawongan kang dadi paraga lan panitia, nyiapake piranti kanggo acara kirab, lan nyiapake ubarampe sesajen. Biyasane musyawarah utawa rembugan iki dilaksanakake kurang luwih seminggu sadurunge acara. Titi siyaga iki uga kanggo persiapan latian para penari jaranan kang bakal melu nyengkuyung ana sajrone proses tradhisi kirab.

Sadurunge kagiyatan tradhisi kuwi kalaksanan, tata siyaga kang dilaksanani yaiku nyiapake ubarampe kanggo sajrone acara. Ubarampe kang disiyapake iki minangka piranti kanggo nyuwun dedonga marang Gusti ingkang murbeng dumadi. Kang nyiapake ubarampe ing TKBD iki yaiku juru ujub (Bapak Said). Isi sajrone ubarampe kasebut yaiku ana cok bakal kang nduweni makna simbol cikal bakal utawa awalan kang isine endhog, kembang setaman (mawar, melati, kanthil, kenanga), bumbon pawon, godhong suruh, minyak wangi kang diwadahi takir. Saliyane cok bakal uga ana gedhang setangkep lan kambil. Kuwi kabeh diwadahi ana ember kang cacahé ana 4 kanggo diwenehake menyang pundhen Kali Reca lan Sumber Beji. Ubarampe sesajen minangka wujud pakurmatan marang leluhur lan sarana kanggo nyuwun berkah saking Allah SWT. Kagiyatan kang ana dilaksanani sadurunge titi laksana uga saperangan masarakat nyiapake gamelan kanggo ngiringi tari jaranan lan barongan nalika tradhisi kirab kalaksanan. Perangkat gamelan iki biyasane disimpen ana ing pasar klapa Desa Sukorejo Kulon. Pawongan kang melu nyiapake perangkat gamelan kanggo ngiringi jaranan iki biyasane pawongan kang kulina utawa ngerti bab musik tradhisional mligine gamelan.

Gamelan kang digunakake ora lengkap, nanging mung kenong, gong, kendang, lan slompret. Gamelan digotong banjur ditumpakake ana mobil pick-up. Saliyane nyiapake gamelan, titi siyaga liyane yaiku paes utawa rias para paraga kang kadhapuk dadi penari jaranan. Para paraga nglumpuk ana ing salah sawijine omahe warga banjur dipaes utawa dirias dening juru rias kang wis kulina ngriksa grup jaranan kang ana ing

Desa Sukorejo Kulon. Rantaman kang dilaksanani nalika paes yaiku kang kapisan paes utawa rias (makeup), sabanjure kuwi dibacutake masang kostum utawa klambi kanggo jaranan.

Titi laksana minangka bagean tata laku kang dadi punjere utawa inti saka rantaman TKBD lan kalebu acara puncak saka TKBD iki. Ing bagean iki uga kang dadi piranti kanggo ngaturake pangajab marang Gusti lan para leluhur. Ana ing titi laksana kang kapisan yaiku sesepuh desa kayata juru kunci lan juru ujub menyang pepundhen kanggo ndedonga lan paring sesajen. Sadurunge kuwi juru ujub lan juru kunci masthekake ubarampe lan piranti jangkep ora ana sing kliwatan wiwit saka dupa, lengo wangi, ember kang isine sesajen cok bakal lan sapanunggalane. Juru ujub lan juru kunci banjur ndedonga menyang leluhur (pepundhen) supaya kagiyatan acara kang bakal kalaksanaan bisa lancar tanpa ana alangan. Kagiyatan maringi sesajen lan mbakar dupa menyang pundhen-pundhen iki ditindakake sadurunge adicara kirab budaya diwiwiti, yaiku ing Kali Reca lan Sumber Beji. Saliyane juru ujub lan juru kunci, saperangan perangkat desa lan sesepuh desa uga melu nyengkuyung kagiyatan iki. Piguna saka kagiyatan iki yaiku sarana donga supaya diparingi kaslametan lan supaya tradhisi iki bisa tetep lestari menyang anak turune mbesok.

Kirab utawa arak-arakan dilaksanani dening para masarakat Desa Sukorejo Kulon wiwit saka pundhen Kali Reca tumuju ing Sumber Tirta Beji. Sajrone barisan kirab iki ana wiwit paraga-paraga, Bapak Kepala Desa Sukorejo Kulon, para perangkat desa, para sesepuh lan juru kunci, uga warga kang gelem melu mlaku arak-arakan. Tradhisi kirab iki mau diramekne dening warga masarakat sakupeng uga akeh pawongan saka luar desa kang ndeleng tradhisi kirab iki. Miturut andharane Bapak Said, ing saben-saben prapatan jaranan lan barongan kuwi mau kiprah sedhela banjur nglajengake anggone arak-arakan. Kagiyatan kirab iki biasane kawiwitan bar bedhug nganti sadurunge magrib. Masarakat Desa Sukorejo Kulon tansah katon bungah nalika ana TKBD iki amarga kagiyatan iki bisa sarana lelipuran kanggo masarakat. Saliyane kanggo nglestarekake budaya lokal, kirab budaya nduweni peran strategis ing pemberdayaan masarakat lan dadi platform kanggo nguwatake hubungan antarane warga desa.

Gambar 1 Kirab Budaya Bancak Dhoyok

Sumber: Dhokumentasi Pribadhi

Pagelaran jaranan lan barongan iki kalebu bagean tata laku kang pungkasan lan dilaksanani ana ing Sumber Tirta Beji. Pagelaran jaranan lan barongan iki ana nalika wiwit Desa Sukorejo Kulon wis ora nduweni dadak merak ponoragan lan jaranan pegon. Pagelaran jaranan lan barongan kasebut dilaksanani kanggo sarana lelipuran supaya warga masarakat kang ndeleng tradhisi kirab iki bisa betah anggone nyekseni adicara kirab kanthi paripurna. Jaranan lan barongan kang digelar nggunakake jaranan sentherewe-an kang isih kalebu jaranan saka Kabupaten Tulungagung. Yen jaman biyen ing Sumber Tirta Beji ana panggung kanggo pentas sedina utuh wiwit esuk nganti bengi kanthi pagelaran lakon crita, nanging yen saiki malih dicekakne acarane amarga paraga-paragane wis padha ora ana. Penari-penari jaranan lan barongan ing pagelaran

iki yaiku bocah-bocah Desa Sukorejo Kulon kang nduweni bakat nari jaranan amarga ing Desa Sukorejo Kulon akeh banget bocah sing minat ing kesenian.

Titi wasana iki minangka bagean saka tata laku kang pungkasan yen dideleng ana rantaman adicara TKBD lan bakal ditindakake nalika sakabehe adicara wis kalaksanan. Titi wasanane adicara TKBD iki ditandhani karo tarian barongan kang metu kanthi bareng. Kagiyatan kang pungkasan sajrone tradhisi yaiku reresik, tegese para warga masarakat Desa Sukorejo Kulon nutup adicara kasebut kanggo ngresiki lingkungan sakupeng mligine panggonan kang wis digunakake kanggo tradhisi kasebut. Kagiyatan kang dadi titi wasana iki uga kalebu kagiyatan kang ora bisa ditinggalake amarga kagiyatan iki isih ana sambung rapete utawa bisa dadi sarana kanggo njaga lan ngrumat lingkungan sakupeng supaya tetep resik lan kerumat. Kagiyatan reresik iki dilaksanani dening para warga Desa Sukorejo Kulon mligine ingkang jaler, diwiwiti saka dhaerah Kali Reca banjur dalan-dalan nuju Sumber Beji.

Adicara TKBD iki kalaksanan kanthi runtut lan ketata wiwit saka titi siyaga, titi laksana, nganti titi wasana. Kabeh pawongan kang melu nyengkuyung adicara iki bisa bungah jalaran kagiyatan wis kalaksanan kanthi lancar. Kuwi mau amarga sakabehe persiyapan kang wis disiyapake bisa tumata lan manut rantaman saengga ora ana bab kang kliwatan. Dene kanggo masarakat kang ndeleng TKBD percaya yen bakal antuk berkahing Gusti lumantar melu nyengkuyung utawa melu ngramekake TKBD kasebut. Kanthicara kuwi, tradhisi TKBD bisa tetep lestari lan diturunake menyang generasi sabanjure kanthi lancar lan teratur.

3. Wujud lan Makna Ubarampe TKBD ing Desa Sukorejo Kulon Kecamatan Kalidawir Kabupaten Tulungagung

Sajrone adat tradhisi mesthi ana lan nduweni ubarampe sing saben jinise nduweni makna dhewe-dhewe. Ubarampe kuwi sajrone tradhisi kanggo simbol, amarga saben tradhisi nduweni pambada antara ubarampe siji lan liyane. Ubarampe iki kalebu babagan kang wigati amarga kanggo piranti sing gunane kanggo nyuwun donga lan pepujan marang Gusti. Ubarampe iki uga dadi salah sawijine sarat ing sajrone tradhisi mligine Tradhisi Jawa. Saliyane kanggo sarana panyuwunan marang Gusti, ubarampe uga nduweni piguna liya yen miturut crita kang wis ngrembaka sajrone bebrayan yaiku kanggo sesembahan kang ditujokake marang arwah leluhur utawa pepundhen desa supaya acarane dijaga bisa kalaksanan lancar ora ana alangan saka njaba.

Ubarampe sajrone TKBD iki disiyapake ora mung kanggo hiasan utawa pantes-pantesan melu-melu liyan, nanging kabeh kuwi mau ana makna lan maksud tartamtu kang kinandhut ana sajrone ubarampe kasebut. Ubarampe kang ana sajrone tradhisi iki ora sembarang pawongan bisa mangerteni maknane, namung pawongan tartamtu kang wasis bisa njlentrehake apa wae makna sajrone ubarampe. Lumrahe pawongan kang wasis ngenani ubarampe yaiku juru ujub. Kanggo dhasar nintingi bab makna ubarampe sajrone panliten iki, panliti bakal nggunakake teori semiotik saka andharane Peirce. Miturut Luxemburg, simbol makna iku mujudake salah sawijine tandha kang wis digawe lan ditemtokake dening aturan lan ora saben pawongan bisa mangerteni makna kang kinandhut ing sajrone.

Masarakat Desa Sukorejo Kulon sadurunge nindakake tradhisi mesthi nyiapake ubarampe lan piranti-piranti kang sekirane dibutuhake sajrone tradhisi kalaksanan. Ing jaman saiki ubarampe kang isih digunakake ing sajrone TKBD yaiku ubarampe sesaji. Ubarampe sesaji iki minangka ubarampe kang digunakake kanggo awalan utawa pambukane adicara TKBD ing Kali Reca lan Sumber Beji. Warga masarakat Desa Sukorejo Kulon iki nalika nglaksanakake TKBD iki ing saben taune ora tau lali anggone nyiapake ubarampe sesajen iki. Salah sawijine sesajen kang digunakake sajrone TKBD iki yaiku cok bakal. Cok bakal iki ing sajrone TKBD sipate wajib lan ora bisa ditinggalake. Cok bakal iki miturut andharan saka informan nduweni makna cikal bakal

utawa awalan. Isine sesajen cok bakal iki disiyapake minangka wujud pakurmatan marang roh pepundhen kang wis babad dhaerah wilayah ana ing Desa Sukorejo Kulon yaiku ana gedhang setangkep, klapa, endhog, kembang setaman, bumbon, godhong suruh, minyak wangi kang diwadahi ember.

Gedhang setangkep minangka salah sawijine isine ubarampe sesajen kang wigati lan kudu ana ora bisa ditinggalake sajrone TKBD iki. Gedhang setangkep yaiku gedhang kang dumadi saka rong lirang, tegese lirang kiwa lan tengen diraket kaya tangan tengen lan kiwa nalika ndedonga. Makna saka anane gedhang setangkep sajrone ubarampe sesajen iki nduweni makna kang becik yaiku minangka simbol kasampurnane urip. Kasampurnane urip kang dimaksud yaiku dideleng saka manfaate wit gedhang kang kabeh bagean wite nduweni piguna ora ana sing ora kanggo, wiwit saka wite nduweni piguna kanggo nancepake wayang, godhonge bisa dimanfaatkan kanggo wadah panganan, kembang utawa jantung pisang bisa digunakake kanggo lawuh sayur, lan buahe bisa dipangan. Saliyane kuwi jeneng gedhang kasebut nduweni makna yaiku tembung gedhe kang digadhang tegese nduweni kekarepan kang gedhe utawa impene gedhe.

Endhog minangka salah sawijine isi kang ana sajrone ubarampe sesajen ing TKBD kang uga ora bisa disepelekake amarga nduweni makna kang kinandhut. Simbol endhog ing sesaji iki ngandhut makna tartamtu. Saben lapisan ing endhog nduweni makna simbolis dhewe-dhewe. Endhog putih tegese kesucian lan ketulusan, kuning endhog tegese kapinteran, wibawa, kaluhuran lan kawicaksanan, dene werna ijo/putih cangkang endhog tegese sabar, ayem lan urip langgeng. Telung lapisan ing endhog mbentuk siji unit sing nglambangake manunggaling macem-macem ciri lan tujuan. Miturut informan, wujud isi sesajen arupa endhog iki nduweni makna calon utawa bakal. Tegese wujud endhog kuwi makna saka kasuburan lan kasuksesan sajrone acara. Saliyane kuwi, makna kang kinandhut sajrone wujud endhog kuwi uga dideleng saka wernane yaiku putih kang dadi simbole karesikan lan kasucian.

Gambar 2. Ubarampe Kembang Setaman

Sumber: Dhokumentasi Pribadhi

Sajrone adicara TKBD iki yaiku ana ubarampe sesajen kang isine kembang setaman. Kembang setaman iki dumadi saka campuran pirang-pirang jinis kembang kayata mlathi, kanthil, mawar, kenanga, godhong pandan. Ubarampe kembang setaman iki kanggo njangkepi sesajen kang nduweni arum wangi, mula bisa dadi simbol wewangian. Wujud saka ubarampe kembang setaman kasebut nduweni makna kang rena-rena. Wiwit saka isine kembang setaman ana kembang mawar kang nduweni makna keberagaman, kembang mlathi kang nduweni makna kasucian lan uga karesikan, kembang kenanga kang nyimbolake yen Gusti kuwi bisa meruhi apa wae kedadeyan ing donya iki, banjur ana kembang kanthil kang dipercaya bisa kanggo sarana tolak balak lan panyuwunan donga supaya masarakat Desa Sukorejo Kulon bisa urip ayem, lan godhong pandhan kang disiyapake kanggo njangkepi wewangen ing sajrone sesajen kasebut. Saliyane kuwi, kembang setaman uga nduweni makna kanggo pangajab supaya para leluhur bisa tansah arum wangi kaya dene ambune kembang setaman kasebut.

Ubarampe kang awujud bumbon pawon utawa rempah kayata kencur, jahe, lombok, bawang, lan brambang uga mesthi ana ing sesajen sajrone adicara TKBD iki. Isi saka ubarampe sesajen kang arupa bumbon pawon kuwi mau diwadahi ana ing takir kang bakale saka godhong gedhang, banjur takir kasebut ditumpangake ana sadhuwure gedhang setangkep kang diwadahi ember. Makna kang kaandhut saben isi sesajen dipercaya ana sambung rapete kalihan kalancaran adicara tradhisi. Bumbon pawon nduweni makna utawa nglambangake kakendelan, kasarasan, lan keragaman rasa kang ana sajrone panguripane manungsa. Rempah-rempah pawon nduweni teges ing urip manungsa amarga ndadekake manungsa bisa ngalami rasa pait, asin, legi, lan liya-liyane. Semono uga ing donya, manungsa ngalami rasa maneka warna, ana sing pait lan ana sing legi, mula manungsa kudu luwih siap ngadhepi tantangan sing diadhepi.

Godhong suruh minangka salah sawijine isi sajrone sesajen ing TKBD. Godhong suruh kang digunakake ing adicara TKBD iki biasane dibentuk arupa gantalan yaiku godhong suruh kuwi digulung banjur ditaleni nganggo benang. Makna saka ubarampe godhong suruh iki yaiku minangka lambang saka kaberkahan lan kekuatan alam. Saliyane kuwi anane ubarampe godhong suruh iki uga digunakake minangka pakurmatane masarakat marang para leluhur. Miturut informan liyane, makna godhong suruh sajrone sesajen TKBD iki minangka bab kang nglambangake penolak bala. Tegese, godhong suruh dipercaya yen ana ing sajrone adicara tradhisi minangka pandonga supaya diadohke saka bencana. Mula godhong suruh ora bisa ditinggalake nalika nyiapake ubarampe sesajen amarga dipercaya minangka sesajen kang dados pralambang wigatos ing upacara nyuciaken dhiri saha pados pangayoman lan keslametan.

Minyak wangi iki sajrone adicara TKBD digunakake kanggo njangkepi ubarampe sesajen. Minyak wangi kang digunakake sajrone sesajen TKBD biyasane minyak wangi kang digunakake kanggo nyekar ing pasarean. Minyak wangi iki nduweni makna yaitu minangka pralambang keharuman, tegese warga masarakat Desa Sukorejo Kulon nduweni pangajab supaya sawise nindakake adicara TKBD, desane bisa arum wangi ing pandhangane desa-desa liya utawa Desa Sukorejo Kulon bisa unggul lan maju. Saliyane kuwi minyak wangi uga dipercaya minangka sesembahan marang leluhur amarga miturut crita kang wis ngrembaka para roh-roh leluhur kuwi seneng marang wewangen. Anane ubarampe minyak wangi kuwi nduweni makna minangka simbol keharuman kang digunakake kanggo njangkepi kembang setaman supaya luwih wangi lan uga dipercaya wewangen kasebut bisa nggawa hawa kang becik.

Klapa iki minangka salah sawijine isi kang ana ing adicara TKBD kang kudu ana saben adicara TKBD. Klapa yaiku salah sawijine wit-witan kang akeh pigunane amarga bageyan-bageyan saka wite bisa digunakake kanggo piranti tartamtu. Klapa sajrone TKBD bisa diarani bab kang wajib amarga akeh piguna lan nduweni makna tartamtu. Miturut informan, klapa nduweni makna kang ameh padha karo gedhang yaiku minangka simbol migunani. Tegese, kita urip ing donya kudu bisa migunani marang liyan. Bageyan-bageyan saka wit klapa iki kabeh nduweni piguna ing bebrayan wiwit saka glukune bisa kanggo usuk bangunan, sepete bisa kanggo nandur kembang, cikale uga bisa dipangan, isine klapa bisa kanggo panganan, bathoke bisa kanggo cethik geni, nganti blarake uga bisa digawe kerajinan. Mula saka anane ubarampe klapa iki wis samesthine kabeh manungsa migunani marang liyan kaya apa kang kinandhut ana wit klapa kuwi.

4. Piguna Tradhisi Kirab Bancak Dhoyok ing Desa Sukorejo Kulon Kecamatan Kalidawir Kabupaten Tulungagung

Tradhisi Kirab Bancak Dhoyok (TKBD) ing Desa Sukorejo Kulon, Kecamatan Kalidawir, Kabupaten Tulungagung minangka upacara adat kang isih lestari lan mesthi ditindakake dening para warga ing saben taune. Tradhisi iki dipercaya minangka

tradhisi asli saka desane dhewe, tinggalane leluhur kang kudu dilestarekake. TKBD dilaksanani minangka kanggo rasa sokur warga masarakat awit sampun diparingi tirta kang bisa nguripi panguripane warga desa lan uga kanggo ngormati pepundhen kang manggon ana ing panggonan kasebut. Tradhisi iki wis dadi pakulinan kang mesthi ditindakake lan ora bisa diilangake saka warga Desa Sukorejo Kulon amarga nduweni nilai piguna utawa manfaat kang wigati banget tumrap panguripane para warga.

Nilai piguna kang kapisan yaiku nambah cecaketan antarane bebrayan. Nalika para warga masarakat nindakake TKBD, mesthine para warga ngumpul dadi siji kanggo nyengkuyung anane adicara kasebut. Sadurunge acara kalaksanan, para masarakat bakal musyawarah utawa rembugan antarane para pamong desa lan warga supaya adicara TKBD bisa kasusun kanthi cetha. Sawise musyawarah, para warga masarakat bakal gotong royong kanggo nyiapake apa wae kabutuhan kang dibutuhake. Gotong royong iki wigati amarga kanthi gotong royong para warga bisa kompag lan nuwuhake rasa solidaritas antarane warga Desa Sukorejo Kulon. Kunci kang utama urip ing bebrayan kuwi yaiku sesrawungan supaya lingkungan sakupeng bisa rukun adhem ayem.

Nilai piguna kang kapindho yaiku minangka kaca benggala lan kapitayan kang ngrembaka sajrone bebrayan. Tradhisi dilaksanani kanthi pangajab supaya warga Desa Sukorejo Kulon tansah diparingi kaslametan marang Gusti kang Maha Kuwaos nalika nglakoni panguripan ing bebrayan. Adicara TKBD dilaksanani kanggo ngormati para leluhur (pepundhen) lumantar kabudayan, nguri-nguri budaya Jawa, lan kanggo bersih desa. Saliyane kuwi, fungsi liya kang kinandhut ing TKBD yaiku pandonga ing mangsa ketiga dawa. Para warga masarakat Desa Sukorejo Kulon nalika nindakake TKBD nduweni pangajab utawa pandonga supaya dhaerah kasebut enggal diparingi udan.

Nilai piguna kang katelu yaiku minangka piranti pasinaon (pendhidhikan). Pendhidhikan minangka salah sawijine bab kang wigati banget tumrap panguripane manungsa. Nilai fungsi adicara TKBD ing aspek pendhidhikan bisa dipikolehi saka renane ubarampe. Isine ubarampe kasebut bisa disinaoni marang bocah-bocah saiki amarga isih akeh banget bocah saiki sing ora mangerteni apa wae isi lan tegese saka isi ubarampe. Isi ubarampe kasebut mesthi nduweni makna kang kinandhut sing ana sambung rapete karo panguripan ing donya iki. Adicara TKBD uga bisa kanggo sarana bocah-bocah nampilake bakat lan ketrampilane, kayata dadi tukang jaranan lan barongan. Pendhidhikan dadi bab kang wigati supaya manungsa bisa ngrembakake dhiri lan nambah ketrampilan supaya dadi manungsa kang migunani.

Nilai piguna kang kaping papat yaiku minangka piranti kanggo meksa pranatan kang ana ditindakake. Masarakat Desa Sukorejo Kulon bakal tansah nindakake TKBD nganti mbesok amarga kapitayane marang tradhisi kasebut. Acara adat TKBD iki isih tansah lestari nganti saiki amarga upaya para pamarentah desa, sesepuh, lan uga warga masarakat. Adicara TKBD ditindakake nganti saiki amarga nduweni daya piguna minangka sarana ngormati leluhur lumantar kabudayan lan uga panyuwunan supaya enggal diwenahi udan. Upaya kanggo nglestarekake kabudayan Jawa iki minangka carane warga masarakat kanggo nguri-uri warisane leluhur supaya kabudayan kasebut ora ilang kegawa jaman lan saya suwe bisa ilang ing generasi sabanjure.

Saliyane piguna-piguna kasebut, ana uga piguna liyane kang kinandhut ana ing sajrone TKBD. Piguna kang kapisan yaiku nekakake kaslametan lan kaberkahan, ing ngendi para warga percaya yen masarakat bisa antuk berkahing Gusti lan kaparingan kaslametan sajrone nglakoni panguripan. Adicara TKBD nduweni fungsi minangka panyuwunan lan nduweni pangajab supaya warga diparingi kaslametan, ayem lan tentrem, lan diparingi udan nalika mangsa ketiga dawa. Piguna ekonomi uga kinandhut sajrone TKBD, ing ngendi masarakat kang dodolan ubarampe kanggo sesajen, tukang sound system, lan tukang paes bisa entuk rejeki saka anane acara kasebut.

Piguna lelipuran masarakat uga dadi salah sawijine manfaat saka TKBD. Kanthi dilaksanakake adicara TKBD, para warga bisa ndeleng lelipuran kanthi langsung ora

mung awujud visual. Tradhisi iki bisa kanggo sarana lelipur kang bisa diarani tontonan lan tuntunan amarga sajrone tata lakune ngandhut piguna kang akeh. Piguna sistem religi uga ana gegayutane antarane manungsa marang Gustine. Sajrone TKBD jaman biyen ana kagiyatan kendhuri kang dilaksanakake ana ing papan Sumber Beji sadurunge pagelaran pentas seni. Kagiyatan kendhuri kasebut dilaksanakake minangka donga para warga menyang Gustine lan uga sarana ngormati leluhur kang ana ing dhaerah kasebut.

Piguna sabanjure kang ora kalah wigati yaiku minangka pelestarian kabudayan. Piguna pelestarian budaya iki wigati banget kanggo para generasi mudha minangka paraga sabanjure kanggo nglestarekake adat tradhisi. Kanthi dilaksanakake adat tradhisi, kawula mudha bisa nyianoni lan mangerteni kepriye tata laku tradhisi kang ana ing dhaerahe supaya tetep ngrembaka ora ilang kegawa ing jaman kang wis modern iki. Adicara TKBD bisa kanggo pangeling-eling para warga lan uga supaya tradhisi iki bisa diterusake menyang anak putu. Tradhisi kaya TKBD kudu tetep dilaksanakake ing saben taune supaya Desa Sukorejo Kulon bisa tetep nduweni idhentitas kabudayan lumantar adicara TKBD, amarga Desa Sukorejo Kulon iki kalebu desa kang isih kenthel lan ngugemi ing bab adat tradhisi lan kabudayan.

5. Tata Cara Nglestarekake TKBD ing Desa Sukorejo Kulon Kecamatan Kalidawir Kabupaten Tulungagung.

Salah sawijine upaya manungsa supaya adat tradhisi kang wis ana tetep ngrembaka lan ora ilang kegawa jaman yaiku kanthi cara nglestarekake. Nglestarekake pakulinan utawa tradhisi iki bisa dilaksanani sapa wae wiwit bocah cilik nganti diwasa. Cara nglestarekake iki bisa diwiwiti saka bab kang gampang luwih dhisik, kayata melu nyengkuyung nalika adicara tradhisi dilaksanakake. Masarakat dadi bab kang wigati minangka pelaku sajrone tradhisi. Saliyane masarakat, panyengkuyung saka pamarentah dhaerah uga dibutuhake. Dadi kalorone kudu tansah kompag supaya tradhisi kasebut bisa dilaksanakake kanthi lancar. Nglestarekake tradhisi ora mung ngreksa artefak lan tradhisi, nanging uga upaya nguwatake idhentitas kabudayan lan partisipasi masyarakat ing proses pelestarian, uga peran teknologi kanggo ndokumentasi lan nyebarake kawruh budaya kanggo generasi sabanjure.

Upaya kang kapisan yaiku nguwatake idhentitas kabudayan. Masarakat Desa Sukorejo Kulon nindakake TKBD salah sawijine yaiku kanggo nguwatake idhentitas kabudayan. Tradhisi kang kaya TKBD kasebut isih arang lan ora diduweni dhaerah liya. Luwih-luwih tradhisi kang kaya TKBD iki wis suwi ana lan rutin dilaksanakake ing saben taune dening para warga masarakat Desa Sukorejo Kulon. Idhentitas kabudayan iki bisa dadi titikan utawa khas saka dhaerahe dewe. Kawula muda kudu melu nyengkuyung utawa ikut serta nalika tradhisi iki dilaksanakake supaya tetep bisa lestari. Masarakat kang wis tuwa bisa ngajari sing enom-enom kepriye cara utawa rantamane TKBD iki amarga tradhisi iki kalebu pakulinan utawa tradhisi kang dumadi asli saka dhaerahe dewe.

Upaya pelestarian saka masarakat dadi salah sawijine faktor kang wigati sajrone nglestarekake tradhisi utawa adat ing saben dhaerah supaya bisa tetep lestari ing bebrayan. Tradhisi Kirab Bancak Dhoyok iki kalebu adat kang asli saka Desa Sukorejo Kulon lan ora ana ing dhaerah liya. Kagiyatan TKBD iki wis kalebu dadi pakulinane warga masarakat ing ngendi tradhisi iki wis dilaksanakake wiwit jaman biyen tansah dipercaya lan para warga tetep ngugemi marang tradhisi iki. Masarakat kalebu panyengkuyung kang paling gedhe sajrone TKBD, tegese masarakat nduweni kekuatan kang gedhe tumrap mlakune tradhisi utawa kabudayan ing dhaerah supaya tetep kalaksanan lan ngrembaka ing satengahe bebrayan. Masarakat Desa Sukorejo Kulon tetep nglaksanakake adicara TKBD iki kanggo ngormati para pepundhen desa kang wis babad wilayah Desa Sukorejo Kulon lan minangka kanggo ngucapake rasa sokur awit sampun diparingi sumber banyu sing akeh bisa nguripi panguripane warga desa.

Cara kang dilaksanakake supaya tradhisi iki tetep lestari ora ilang kegawa jaman yaiku kanthi nggelar adicara-adicara tradhisi ing saben taun, saben Sura, lan saben-saben sasi kang ana sambung rapete karo adat Jawa. Samesthine adicara kang dilaksanani meh bareng karo TKBD iki ana adicara Jamasan Wesi Aji ing ngendi para warga kang nduweni cekelan utawa gaman bisa dipamerake ing adicara kasebut, nanging taun iki ora bisa kalaksanan amarga ana masalah ing anggaran dana desa. Ing Desa Sukorejo Kulon, masarakat dadi pelaku utama sajrone upaya nglestarekake kabudayaan kang wis diwarisake dening leluhur wiwit jaman biyen nganti saiki kanthi tansah melu nyengkuyung adicara tradhisi-tradhisi kang isih ngrembaka.

Upaya pelestarian saka pamarentah desa uga dadi panyengkuyung sajrone nglestarekake tradhisi utawa kabudayan. Tradhisi TKBD kalebu tradhisi kang dilaksanakake rutin ing saben taun, ing sasi-sasi kang gegayutan karo tradhisi utawa kabudayan. Upaya nglestarekake kabudayan iki kudu dilaksanani kanthi trep lan jangkep manut tatanan kang wis ditata sadurunge. Ana faktor kang nduweni pengaruh tumrap tradhisi utawa kabudayan nalika ditindakake, yaiku faktor fasilitas sarana lan prasarana. Papan panggonan uga dadi pengaruh marang daya tarike masarakat kanggo melu nyengkuyung adicara TKBD. Mula kudu ana panyengkuyung saka pamarentah lan komunikasi antarane pamarentah lan para warga supaya papan panggonan kasebut bisa ngrembaka narik kawigaten masarakat.

Pamarentah desa wis ngupayakake supaya Sumber Beji dadi panggonan wisata, amarga saiki akeh bocah-bocah sing padha nglangi ing kali. Ing kono ana papan sing gedhe lan papan adus, nanging isih prasaja, paling ora bisa dadi fasilitas umum kanggo warga lokal. Pamarentah uga ngarep-arep warga bisa njaga fasilitas sing wis ana kanggo nguri-uri tradhisi sing ditindakake ing kono. Panyengkuyung saka pamarentah dhaerah Desa Sukorejo Kulon wigati banget kanggo pangrembakane adicara TKBD amarga adicara iki bisa kalaksanan lan lumaku yen pamarentah desa menahi pasarujukan lan anggaran dhana. Wiwit jaman biyen pamarentah Desa Sukorejo Kulon menahi kontribusi tumrap adicara tradhisi kang dilaksanakake ing Desa Sukorejo Kulon, ngelingi yen adicara TKBD iki biyen dilaksanakake saka dhawuhe kepala desa kanggo acara resesik desa lan minangka tandha pakurmatan marang pepundhen desa.

Upaya saka peran teknologi uga dadi cara kanggo sarana pelestarian ing jaman kang wis maju iki. Peran teknologi kang saiki lagi moncer yaiku kanthi sarana medhia sosial. Kanthi nggunakake medhia sosial, tradhisi iki bisa diweruhi sapa wae saka luar dhaerah. Medhia sosial kang asring digunakake kanggo pelestarian tradhisi kasebut kayata YouTube, Facebook, Tiktok, Instagram, lan liya-liyane. Ing jaman saiki kaya-kaya kabeh nduwe medhia sosial kayata whatsapp, enom tuwa padha nduwe. Media sosial nduweni peran penting kanggo promosi kegiatan lan acara budaya lokal. Kampanye online bisa ngasilake kapentingan lan partisipasi umum, nuwuhake komunitas sing peduli karo pelestarian budaya. Kanthi cara ngupload dhokumentasi menyang medhia sosial, bisa cepet banget para warga luar dhaerah bisa mangerteni TKBD kasebut, saengga tradhisi ora ilang lan tetep lestari ing jaman saiki.

KESIMPULAN

Kabudayan TKBD iki kalebu folklor setengah lisan kang ana ing Desa Sukorejo Kulon Kecamatan Kalidawir Kabupaten Tulungagung. TKBD iki uga kalebu ing perangan non sastra lisan amarga cara pangrembakane ora tersurat tegese ora kecathet ana buku nanging cara nglestarekake kanthi cara turun-tumurun saka sesepuh marang generasi mudha. Adicara Kirab ing Desa Sukorejo Kulon iki tradhisi kang narik kawigaten panliti kanggo dianalisis luwih rinci amarga tradhisi iki minangka adat pakulinan kang asli saka Desa Sukorejo Kulon. TKBD ing Kali Reca lan Sumber Tirta Beji yaiku tradhisi asli kang dilaksanakake setaun pisan nalika sasi Sura. Adicara TKBD iki ditindakake lan disengkuyung para warga masarakat Desa Sukorejo Kulon yaiku warga Dhusun Sukorejo lan Dhusun Kedungdowo. Papan panggonan kang digunakake

adicara TKBD iki dipercaya minangka panggonan kang sakral amarga ana pasarean pepundhen desa. Kaloro panggonan iki sumber banyu kang bisa digunakake para warga Desa Sukorejo Kulon lan sakupenge kanggo panguripane. Mula bukan tradhisi iki dilaksanakake jaman biyen diwiwiti saka Kepala Desa kanggo acara bersih desa. Tata laku kanggo nindakake TKBD iki kaperang dadi 3 rantaman yaiku titi siyaga, titi laksana, lan titi wasana. Wujud ubarampe sajrone TKBD yaiku ana endhog, kembang setaman, bumbon pawon, godhong suruh, minyak wangi, gedhang setangkep, lan klapa kang nduweni makna kang kinandhut ing saben isine. Nilai piguna kang kinandhut saka tradhisi iki ana akeh lan nduweni mupangat tumrap masarakat Desa Sukorejo Kulon wiwit saka aspek sosial, pendhidhikan, ekonomi, kanggo sarana kaslametan, kaberkahan marang Gusti supaya warga masarakat ayem tentrem lan tradhisi iki bisa dadi sarana lelipuran kanggo masarakat.

Owah-owahan kang ana sajrone adicara TKBD iki dumadi saka saperangan faktor yaiku faktor saka jero lan faktor saka jaba. Adicara TKBD iki ngalami owah-owahan amarga teknologi lan uga jaman sing tansaya maju, nanging owah-owahan iki ora bakal bisa ngowahi tatanan kang dianggep sakral lan wajib sajrone tradhisi kasebut. Owah-owahan kang nyata wiwit saka ubarampe kang digunakake, jeneng tradhisi kang awit saka "ponoragan" dadi "Kirab Bancak Dhoyok", paraga kang beda, lan tata laku kang beda. Tata cara supaya adicara tradhisi kasebut tetep kalaksanan kudu ana panyengkuyung kang kuwat saka masarakat dhewe lan saka pamarentah desa. Pamarentah Desa Sukorejo Kulon wis nduweni Lembaga Adat Desa (LAD) kanggo madhegani adicara apa wae kang gegayutan kalihan tradhisi ing Desa Sukorejo Kulon. Cara supaya tradhisi iki tetep lestari yaiku kanthi ngenalake tradhisi iki marang para generasi mudha lan menehi kawruh ngenani apa maksud dianakake tradhisi iki. Fasilitas uga dadi bab kang wigati tumrap upaya pelestarian iki. Papan panggonan kang digunakake kanggo nglaksanani tradhisi wis diramut karo pamarentah desa supaya bisa narik kawigaten lan masarakat kudu bisa ngramut lan njaga papan panggonan kasebut supaya tradhisi ora ilang lan tetep dadi pakulinane warga Desa Sukorejo Kulon ing jaman saiki.

DAFTAR PUSTAKA

- Abdurrahman, Agus, Saru Arifin, dan D. Agus Harjito. 2008. "Model kebijakan pemberdayaan nelayan Bantul ditinjau dari perspektif ekonomi dan hukum." *Jurnal Fakultas Hukum UII* 6(1).
- Ahmad, Ahmad, dan Muslimah Muslimah. 2021. "Memahami teknik pengolahan dan analisis data kualitatif." dalam *Proceedings of Palangka Raya International and National Conference on Islamic Studies (PINCIS)*. Vol. 1.
- Aliffuddin, A. U., dan Setyawan B. W. 2021. "Pengaruh Budaya dan Tradisi Jawa terhadap kehidupan sehari-hari pada masyarakat di Kota Samarinda." *Jurnal Adat dan Budaya Indonesia* 3:67-33.
- Amalia, Nur Atin, dan Dyan Agustin. 2022. "Peranan Pusat Seni dan Budaya sebagai bentuk upaya pelestarian budaya lokal." *Sinektika: Jurnal Arsitektur* 19(1):34-40.
- Andalas, E. F., dan Sulistyorini. 2017. *Sastra Lisan*. Malang: Madani.
- Anwar, Syamsul. 2009. *ANTROPOLOGI BUDAYA*. Pekanbaru: Pusat Pengembangan Pendidikan Universitas Riau.
- Ap, Jufri, Nur Nasharuddin Noni, dan Imanuela Putri Mariangga. 2025. "Tradisi Imlek dalam Pembelajaran Lintas Budaya di SMP Kota Makassar." *Argopuro: Jurnal Ilmu Bahasa* 11(5):51-60.
- Aprilia, Difa. 2022. "Presepsi Masyarakat terhadap Sesajen Ruwatan." *TANDA: Jurnal Kajian Budaya, Bahasa dan Sastra* (e-ISSN: 2797-0477) 2(05):8-13.
- Arifah, Indah Nur, dan Sukarman Sukarman. 2022. "Tradhisi Kirab Nayaka Praja lan Andum Berkah Bolu Rahayu ing Kabupaten Magetan: Tintingan Folklor." *JOB (Jurnal Online Baradha)* 18(1):324-43.
- Arikunto, S. 2010. *Prosedur Penelitian: Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: Rineka Cipta.

- Arikunto, Suharsimi. 2013. *Prosedur Penelitian: Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Baba, M. A. 2017. *Analisis Data Penelitian Kualitatif*. Jakarta: Penerbit ABC.
- Bado, B. 2022. *Telaah dalam Metode Penelitian Ilmiah*. Makassar: Penerbit UNM.
- Bakhtin, M. 1981. *The Dialogic Imagination*. Austin: University of Texas Press.
- Bayuadhy, Gesta. 2024. *Lelaku dan Tirakat Orang Jawa*. disunting oleh J. Sumantri. Yogyakarta: DIVA Press.
- Creswell, J. W. 2014. *Desain Penelitian: Pendekatan Kualitatif, Kuantitatif, dan Metode Campuran*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Danandjaja, James. 1984. *Folklor Indonesia: Ilmu Gosip, Dongeng, dan Lain-lain*. Jakarta: Grafiti Pers.
- Danandjaja, James. 2007. *Folklor Indonesia: Ilmu Gosip, Dongeng, dan Lain-lain*. Jakarta: Grafiti.
- Dundes, A. 2007. *The Study of Folklore*. New Jersey: Prentice Hall.
- Endaswara, Suwardi. 2009. *Motodologi Penelitian Folklor Konsep, Teori, dan Aplikasi*. Yogyakarta: Medpress.
- Endaswara, Suwardi. 2013. *Metodologi Antropologi Sastra*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Endraswara, S. 2018. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Fadhallah, R. A. 2021. *Wawancara*. Unj Press.
- Falah, Fajrul. 2020. "Makna Simbolik Sesaji Tradisi Baritan di Asemdayong Pemalang Jawa Tengah."
- Geertz, C. 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Harahap, N. 2020. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Medan: UINSU Press.
- Hardani. 2020. *Metode Penelitian Kualitatif & Kuantitatif*. disunting oleh H. Abadi. Yogyakarta: CV. Pustaka Ilmu Group Yogyakarta.
- Hartika, Tika. 2010. *Pembelajaran dan Penilaian Bahasa Indonesia*. Jakarta: Cipta Pustaka.
- Hasanah, Miratul, dan Sukarman Sukarman. 2021. "Upacara Adat Larung Sesaji di Pantai Kedung Tumpang Kecamatan Pucanglaban Kabupaten Tulungagung." *Jurnal Online Baradha* 17(2):483-507.
- Hendro, Eko Punto. 2020. "Simbol: Arti, fungsi, dan implikasi metodologisnya." *Endogami: Jurnal Ilmiah Kajian Antropologi* 3(2):158-65.
- Hesawati, Vera Amelia, dan Yohan Susilo. 2021. "Makna Simbolik Tari Reyog Kendhang di Desa Gendingan Kecamatan Kedungwaru Kabupaten Tulungagung Kajian Folklor." *JOB (Jurnal Online Baradha)* 17(4):1584-1607.
- Hidayati, N. 2020. "Peran Teknologi dalam Pelestarian Budaya di Era Digital." *Jurnal Komunikasi dan Budaya* 78-79.
- Hutomo, S. S. 1991. *Mutiara yang Terlupakan: Pengantar Studi Sastra Lisan*. Surabaya: Himpunan Sarjana Kesusastraan Indonesia.
- Ilmiyah, Tatik, dan Sri Ati. 2013. "Pengaruh Pemanfaatan Koleksi Local Content terhadap Kegiatan Penelitian Mahasiswa Yang Sedang Mengerjakan Skripsi/Tugas Akhir Di Perpustakaan Fakultas Ilmu Budaya Universitas Diponegoro Semarang." *Jurnal Ilmu Perpustakaan* 2(2):137-51.
- Ismail, M. I. 2020. *Evaluasi Pembelajaran: Konsep Dasar, Prinsip, Teknik, dan Prosedur*. Jakarta: PT Raja Grafindo Persada.
- Koentjaraningrat. 1984. *Manusia dan Kebudayaan*. disunting oleh Prof. Dr. Koentjaraningrat. Jakarta Pusat: PT. PENERBIT DJAMBATAN.
- Koentjaraningrat. 2008. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: PT Raneka Cipta.
- Koentjaraningrat. 2009. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: PT Rineka Cipta.
- Koentjaraningrat. 2015. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: PT Rineka Cipta.

- Krisnanik, Erly, Bambang Saras Yulistiawan, Intan Hesti Indriana, dan Bambang Yuwono. 2023. "Pemanfaatan teknologi informasi dan komunikasi (TIK) dalam pelestarian budaya dan wujud bela negara." *Jurnal Bela Negara* 1(2):83-98.
- Lilis. 2023. "Tradisi-tradisi dalam Pembagian Harta Warisan di Masyarakat Minangkabau." *SIWAYANG JOURNAL* 2.
- Lisa, Harum Novita. 2021. "Makna Simbolis Tradisi Nyanggring Ing Desa Tlemang Kecamatan Ngimbang Kabupaten Lamongan (Tintingan Folklor)." *JOB (Jurnal Online Baradha)* 17(1):240-59.
- Lubis, Arief Fahmi. 2021. *Antropologi Budaya*. Pasuruan: CV. Penerbit Qiara Media.
- Luxemburg. 2007. *Pengantar Ilmu Sastra*. Jakarta: PT. Gramedia.
- Mahmudah, Hidayatul. 2022a. "Nilai Budaya dalam Sesajen Tradisi Metri: Kajian Antropolinguistik." Hlm. 60-68 dalam *Talenta Conference Series: Local Wisdom, Social, and Arts (LWSA)*. Vol. 5.
- Mahmudah, Hidayatul. 2022b. "Nilai Budaya dalam Sesajen Tradisi Metri: Kajian Antropolinguistik." Hlm. 60-68 dalam *Talenta Conference Series: Local Wisdom, Social, and Arts (LWSA)*. Vol. 5.
- Mana L, H, A. 2018. *Buku Ajar Mata Kuliah Folklor*. Deepublish.
- Maran, Rafael Raga. 2000. *Manusia dan Kebudayaan dalam Perspektif Ilmu Budaya Dasar*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Mauritio, Valentino Andhro. 2023. "TRADISI TABU MANTEN." *TANDA: Jurnal Kajian Budaya, Bahasa dan Sastra (e-ISSN: 2797-0477)* 3(04):19-24.
- Moleong, L. J. 2017. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: Remaja Rosdakarya.
- Moleong, L. J. 2018. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: Remaja Rosdakarya.
- Moleong, Lexy. 2012. *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya.
- Mu'awanah, Uqtarina Husni, dan Yohan Susilo. 2022. "Kirab Budaya Dewi Sekar Tanjung di Desa Tanjung Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto." *JOB (Jurnal Online Baradha)* 18(4):1400-1424.
- Mulyanie, Erni, Enok Maryani, dan Epon Ningrum. 2023. "Pengembangan Ekowisata Hutan Mangrove Nusawiru melalui Pemberdayaan Masyarakat Lokal." *JURNAL GEOGRAFI Geografi dan Pengajarannya* 21(1):35-46.
- Nilawati, dan Nelzi Fati. 2023. *Metodologi Penelitian*. Lima Puluh Kota: POLITEKNIK PERTANIAN NEGERI PAYAKUMBUH.
- Ningtyas, Lita Kusuma, dan Yohan Susilo. 2024. "Tradisi Kirab Pusaka Eyang Djoego Di Desa Jugo Kecamatan Kesamben Kabupaten Blitar." *Morfologi: Jurnal Ilmu Pendidikan, Bahasa, Sastra dan Budaya* 2(2):64-76.
- Nirmala, Titis, dan Sukarman Sukarman. 2022. "Tradisi Menahan Hujan dalam Acara Hajatan di Desa Mulyoagung Kecamatan Singgahan Kabupaten Tuban." *Jurnal Online Baradha* 18(3):1095-1114.
- Norrick, N. 2020. "Pendidikan dan Kesadaran Budaya: Membangun Generasi Muda yang Peduli." *Jurnal Pendidikan dan Kebudayaan* 101-15.
- Nugrahani, Rias Nesti. 2023. "Musyawarah mufakat dalam pemilihan ketua RT." *JAMPARING: Jurnal Akuntansi Manajemen Pariwisata Dan Pembelajaran Konseling* 1(1):19-25.
- Nurmansyah, Gunsu, Nunung Rodliyah, dan Recca Ayu Hapsari. 2019. *PENGANTAR ANTROPOLOGI Sebuah Ikhtisar Mengenai Antropologi*. Bandar Lampung: CV. Anugrah Utama Raharja.
- Nurrohmah, M., dan B. W. Setyawan. 2023. "Nilai Religius dalam Tradisi Ziarah di Petilasan Sri Aji Jayabaya." *Sumbula: Jurnal Studi Keagamaan, Sosial, dan Budaya* 48.
- Padiatra, A. M. 2020. *ILMU SEJARAH: METODE DAN PRAKTIK*. Gresik: CV. Jendela Sastra Indonesia Press.
- Permatasari, S. P., dan A. M. Fauzi. 2024. "Tradisi Sedekah Bumi di Dusun Nanggulan: Perspektif Sosiologi Agama." *Jurnal Sosiologi Agama Indonesia* 9.

- Pertiwi, D. S. 2014. Representasi Orang Jawa dalam Iklan Televisi Djarum 76. Vol. 2. Interaksi Online.
- Poerwadarminta. 1976. Kamus Umum Bahasa Indonesia. Jakarta: Balai Pustaka.
- Poerwandari. 1998. Pendekatan Kualitatif dalam penelitian psikologi. Jakarta: Lembaga Pengembangan Saraba Pengukuran dan Pendidikan Psikologi Fakultas Psikologi Universitas Indonesia.
- Pramana, I. M. Y. 2023. "Chewing betel in Bali: An ancient tradition faces modern times." Bali Tourism Journal 31-34.
- Pramono, A. 2021. "Ekonomi Kreatif dan Pelestarian Budaya: Sinergi untuk Pembangunan Berkelanjutan." Jurnal Ekonomi dan Bisnis 45-60.
- Prawijo, Amar, Muhammad Fatihuddin, Fahmi Uyunirrizqi, Navila Ziqni Molinda, Najah Farahulhusna, Ayudia Puspita Wati, dan Aulia Nur Anggita Putri. 2024. "Optimalisasi Strategi Keberhasilan Pemberdayaan Desa Melalui Kegiatan Kirab Budaya dalam Peringatan Haul Simbah Wali Hasan bin Abu Hamid di Desa Magersari Kecamatan Patebon Kabupaten Kendal." Transformasi Masyarakat: Jurnal Inovasi Sosial dan Pengabdian 1(4):54-61.
- Priyanto, Priyanto. 2021. "Seni Folklor Wayang Kulit Sebagai Atraksi Pariwisata Budaya." Media Bahasa, Sastra, dan Budaya Wahana 27(2):584-89.
- Puspitasari, Riantina, dan Octo Dendy Andriyanto. 2023. "Tradisi Kirab Tirta Amerta Sari di Candi Sumberawan, Dusun Sumberawan, Desa Toyomarto, Kecamatan Singosari, Kabupaten Malang (Tintingan Folklor)." JOB (Jurnal Online Baradha) 19(2):373-92.
- Putri, Ika Tya Palupi Kurnia, dan Sukarman Sukarman. 2022. "Kepercayaan Tradisional didalam Gua Ngerit di Desa Senden Kecamatan Kampak Kabupaten Trenggalek." JOB (Jurnal Online Baradha) 18(1):126-50.
- Putri, P. A., dan M. A. Alfarisi. 2024. "Saprahan Tradition: Exploring Local Wisdom as a Reflection of The Value of The Profile of Pancasila Students in West Kalimantan." Journal of Islamic Religious Education 65.
- Ramdhan, Muhammad. 2021. Metode Penelitian. disunting oleh A. A. Effendy. Surabaya: Cipta Media Nusantara.
- Rendra. 1984. Mempertimbangkan Tradisi. Jakarta: PT Gramedia.
- Ristiani, Ristiani, Much Arsyad Fardani, dan Lovika Ardana Riswari. 2024. "Makna Sesaji Sedekah Bumi di Desa Triguno Kecamatan Pucakwangi." Jurnal Artefak 11(1):27-48.
- Rosyidah, Ainur. 2024. "Tradisi Sedekah Bumi Sebagai Pelestarian Budaya Lokal Di Desa Tebuwung Kecamatan Dukun Kabupaten Gresik." Ta'wiluna: Jurnal Ilmu Al-Qur'an, Tafsir dan Pemikiran Islam 5(3):419-35.
- Rukmini, T. S. 2020. "Cultural Preservation in the Era of Globalization: Challenges and Strategies." Jurnal Ilmu Budaya 45-58.